

PRVIH
30...

ZAVODA ZA
PROSTORNO
UREĐENJE
PRIMORSKO-
GORANSKE
ŽUPANIJE

ZNANOST U FUNKCIJI PLANIRANJA PROSTORNOG RAZVOJA

prof. dr. sc. Srečko PEGAN

prof. dr. sc. Srečko PEGAN,
dipl. ing. arh.,
Arhitektonski fakultet Sveučilišta u
Zagrebu
spegan@arhitekt.hr

Sažetak

Dinamične promjene razvoja mijenjaju kontekst korištenja i zaštite prostora. Promjene razvoja su globalne, regionalne, lokalne. Znanstvena istraživanja uređenja i korištenja prostora u funkciji razvoja prethode promjenama i predlažu promjene uvjeta uređenja i korištenja prostora te strukturne promjene sustava prostornog uređenja. Suradnja znanstvenika različitih znanstvenih područja i multidisciplinarnost istraživačkih timova preduvjeti su uspješnosti znanstvenih istraživanja korištenja, uređenja i zaštite prostora. Participacija korisnika prostora je važan čimbenik u postupku odlučivanja o uređenju i korištenju prostora i potrebno ju je osnaživati i unaprjeđivati. Znanstvena istraživanja prostornog razvoja u području tehničkih znanosti provode se trajno u Republici Hrvatskoj i usporediva su s odgovarajućim istraživanjima razvijenih europskih zemalja. Usmjereni su na unaprjeđenje metoda planiranja prostornog razvoja, na promjene kriterija odabira vrsta, vrijednosti i veličina pokazatelja korištenja i zaštite prostora. Značenje i vrijednost rezultata ovih istraživanja upućuje na potrebu strukturnih promjena sustava planiranja prostornog razvoja temeljenog na općeprihvaćenim i trajnim razvojnim odlukama.

Ključne riječi: znanost, razvoj, prostorno planiranje

I. UVOD

Znanstvena istraživanja razvoja uključuju i znanstvena istraživanja područja prostornog razvoja u području tehničkih znanosti, polju Arhitekture i urbanizma, grani Urbanističko i prostorno planiranje.¹ Predmet istraživanja su fizički i socijalni aspekti korištenja i uporabe prostora. Istraživanje fizičkih promjena u prostoru je pretežito u području tehničkih znanosti, a druge promjene razvoja koje se izravno ili posredno prepoznaju u prostoru predmet su istraživanja brojnih drugih znanstvenih područja. U znanstvenim istraživanjima jasno su odijeljena istraživanja promjena razvoja od istraživanja promjena fizičkog prostora. Nasuprot tome, korisnici prostora teže uočavaju fizičke promjene u prostoru te ih poistovjećuju s promjenama sveukupnog razvoja, a tako i prostorno planiranje pogrešno tumače kao planiranje sveukupnog razvoja. Postavlja se pitanje: tko stvarno planira korištenje i uređenje prostora i kako odrediti područje nadležnosti prostornog planiranja?

Podudarnost ciljeva istraživanja razvoja u raznim znanstvenim područjima se podjednako teško usklađuju kao što se teško usklađuju ciljeve prostornog u odnosu na ciljeve sveukupnog razvoja zbog različitih interesa korisnika prostora i različitih stupnjeva razvijenosti (Rogić, 2011.).

U istraživanjima razvoja u prostoru ističe se visoka razina standarda zaštite prostornih okoliša i prirode temeljena na znanstvenim istraživanjima i prihvaćena međunarodnim sporazumima. Kriteriji zaštite nadilaze vrsnoćom kriterije razvoja te se stječe dojam da važnost zaštite nadilazi važnost razvoja. Nasuprot ta-

¹ Područje prostornog planiranja istražuje se u brojnim znanstvenim područjima prirodnih i društvenih znanosti. Za planiranje, uređenje i korištenje prostora osobito su važna istraživanja: zemljišne i porezne politike, vlasničko-pravnih odnosa, administrativna podjele prostora, učinkovitosti participacije korisnika prostora u odlučivanju i dr. (autor).

kvom viđenju, rezultati znanstvenih istraživanja upućuju na suprotno, tj. da je zaštita okoliša, prirode i povijesne baštine poželjan razvojni, a ne ograničavajući čimbenik uređenja i korištenja prostora.² Ciljevi i postupci zaštite prostora jasno su određeni i kao takvi izravno su uvršteni u prostorne planove. Ciljevi razvoja su usmjerujući i manje određeni pa zato ciljevi zaštite u postupku planiranja prostora nadilaze ciljeve razvoja i doživljavaju se kao zapreka razvoja. Rezultat je da se u uvjetima nedostatno prepoznatih razvojnih potreba i prostorno planiranje prepoznaje kao razvojno ograničavajuća djelatnost.³

2. PITANJA TEORIJE PLANIRANJA

Teorije planiranja su rasprave o referentnim temama koje pojašnjavaju pristupe planiranju i traže odgovore na pitanja određenja područja planiranja. Potrebno je suvremena polazišta planiranja udaljiti od onih u 20. st., od polazišta koja su planiranje stavljala u kontekst usputnih proizvoda modernizma. Dinamične promjene razvoja društva u 21. st. potaknute su globalizacijom, europskim integracijama, regionalizacijom, promjenama u gospodarstvu, proizvodnji i transportu, korištenju energije, prometu, zaštiti okoliša, zaštiti prirode, i dr. Ove promjene postavljaju pitanja na koja znanstvena istraživanja predlažu odgovore za predviđive promjene u prostoru kao i za promjene u prostoru koje će nastati kao rezultat planskih odluka.⁴

² Očito je da se budućnost prostornog razvoja Hrvatske ne bi smjela odvijati bez toga važnoga čimbenika koji svojim bogatstvom i raznolikošću daje i pruža jedinstveno obilježje u strateškom usmjerenju. Na taj će način postati, ne samo kulturno svjedočanstvo i vrsnoća u prostoru, nego i bitan čimbenik gospodarskog razvoja." (Domijan, 2011., str. 73.)

³ Umanjenju važnosti prostornog planiranja pogoduju i prijedlozi koji prednost daju okolišnom planiranjem kao i nejasna razgraničenja područja prostornog u odnosu na krajolično planiranje. (Obad Šćitaroci, 2011.)

⁴ „Nije na prostornom planiranju da proriče budućnost, nego da omogući uvjete za njezino ostvarenje.” (Štimac, 2010., str. 5.)

Planeri moraju generalizirati prethodna iskustva teorija planiranja, a odluke temeljiti i na intuiciji koja sama po sebi može biti asimilirana teorija. U tom smislu teoriju planiranja čini sveukupno stručno znanje. Teorija planiranja trebala bi omogućiti prepoznavanje područja i polazišta planiranja te poticati istraživanja koja predlažu odgovore na pitanja (Campbell & Fainstein, 2007.):

- koja su polazišta planiranja?
- kakva je opravdanost planiranja i kada treba intervenirati u prostoru?
- koje su vrijednosti uključene u planiranje i s kojim etičkim dilemama se planer sukobljava?
- stil planiranja – što planeri rade?
- koja ograničenja određuju planiranje i može li planiranje biti učinkovito u mješovitoj ekonomiji?

Pitanje o polazištima teorije planiranja odvodi nas u povijest. Uobičajen prikaz o nastanku suvremenog planiranja opisuje nekoliko odvojenih pokreta na prijelazu iz 19. u 20. st., pokreta kao što su to bili „vrtni gradovi”, „lijepi gradovi” i zdravstvene reforme. Na početku tog razdoblja sudionici se još ne prepoznaju kao planeri (~ 1800. – 1910.). U drugoj fazi razvoja dolazi do institucionalizacije, profesionalizacije i afirmacije planiranja i usporedo razvoja prostornog planiranja (~ 1910. – 1945.). Treću fazu obilježavaju standardizacije, krize planiranja i raznolikost metoda planiranja kao posljedica složenih društvenih, tehničkih i drugih čimbenika u prostornom planiranju – od oblikovnih, preko graditeljskih i upravnih do političkih i društvenih. Potkraj 19. st. planiranje je bilo privatna struka usporediva s medicinom. U 20. st. planiranje se razvija kao odgovor na razvoj industrijskog grada 19. stoljeća. Izlaz iz iscrpljujućeg historicizma pokušava se naći prestrukturiranjem povijesti planiranja u kojem se i povijesno i suvremeno prepričava s kritičkim od-

makom.⁵ U 20. st. planiranje se tumači kao javna birokratska struka.

Pitanje o opravdanosti planiranja i opravdanosti intervencija u prostoru odnosi se na namjere da se promijeni sadašnji slijed događaja? Zato pravo vrijeme provedbe planirane intervencije postaje središnje pitanje teorije planiranja – tj. kada i u kojim situacijama treba planer intervenirati u prostoru? Ovo pitanju podrazumijeva da postoji alternativa planiranju, tj. da nisu samo planeri ti koji imaju pravo i mogućnost intervenirati u prostoru. Intervencije u prostoru svakako usmjeruju interesi slobodnog tržišta, a oni mogu biti kaotični ili jasno usmjereni, grupni ili osobni (Rogić, 2011.). Je li vjera u planiranje i logiku plana zamjena za nepovjerenje u tržište ili suprotno – treba li logika tržišta urediti kaotično stanje nastalo kao rezultat planskih odluka? Za prostor je opasna alternativa planiranju ona kojom se korištenje prostora usmjeruje dominantno tržišnim interesima. Tržište odbija dugoročna ulaganja u obnovljive resurse i nudi kratkoročan boljitak beskompromisnim iscrpljenjem raspoloživih resursa. Takvo korištenje vodi u nepopravljivu devastaciju i propadanje prostora.

Pitanje je koje vrijednosti su polazište planiranja i koje etičke dvojbe usmjeruju planske odluke? Odgovor na pitanje čini planersku aktivnost sve složenijom i uključuje odluke koje sežu daleko izvan područja prostornog planiranja. Ne smije se zaboraviti da je prostorno planiranje dio aktivnosti upravljanja prostorom, aktivnosti koje obuhvaćaju široko područje razvoja društva.

U prostornom planiranju jedan od problema je kako vrednovati i uskladiti ciljeve razvoja i zaštite prostora? U nerazvijenim društvima nasuprotnost ciljeva razvoja i zaštite potiče podjele između korisnika prostora i

⁵ Za pojašnjenje ovog stava pomoći će djela Richarda Foglesonga: *Planning the Capitalist City* (1986.) i Roberta Fishmana: *Bourgeois Utopias: The Rise and Fall of Suburbia* (1987.).

između planera. U teškim gospodarskim i socijalnim uvjetima traže se hitne mjere i brzi rezultati koji ne brinu o budućnosti. U društvima visokog stupnja razvijenosti više je raspoloživog vremena za donošenje odluka, a time jačaju izgledi za postizanje razložnog kompromisa ostvarivog dugoročnim planskim odlukama – tj. postizanja višeg stupnja sukladnosti ciljeva razvoja i ciljeva zaštite prostora.

Planeri su pod pritiskom nastojanja da ispune obveze prema naručitelju, ali i očuvaju stručnost planskih prijedloga i opravdaju društveni položaj planiranja. Određenje etičkih polazišta planiranja otežava rastuća složenost planiranja i nesigurnost položaja planera kojeg osporavaju i javni i privatni interes. Stanje postaje sve složenije povećanim udjelom rada planera za privatnog (i uvjetno privatnog) naručitelja.⁶ Time slabi njihova obrana javnog interesa.⁷ Što u takvim okolnostima ostaje planeru kao temeljno polazište planiranja: služenje javnom interesu?

Pitanje je koja ograničenja određuju planiranje – može li planiranje biti učinkovito u mješovitoj ekonomiji? Djelovanje planera određuje stupanj razvoja demokracije i ograničenja državne birokracije, a ciljevi planiranja su niskog stupnja prioriteta u općenitim političkim programima razvoja. Zato su planeri ograničeni na frustrirajuću ulogu reakcije i reguliranja na već učinjeno, nasu-

⁶ Etička dvojba stvara se oko uloge planera kao stručnjaka. Odnosi se na odluke kojima se mijenja ravnoteža u interesu projekta ili u interesu korisnika prostora (kao npr. određivanje trase autoceste ili lokacije odlagališta otpada kojom se mijenjaju prostorne vrijednosti koje uživa stanovništvo). Može li se na temelju takvih odluka zaključiti tko dobiva, a tko gubi? Neizbježnost tehničkih i ostalih procjena ne može se isključiti jer planeri imaju zadaću predvidjeti dugoročne prostorne politike (metode djelovanja i sredstva provedbe). (autor)

⁷ „Interesi, bili oni pojedinačni ili skupni, nužna su pojava koja se mora nadzirati. Ispusti li se iz nadzora, bez usmjerenja, formira se sprega osobnih interesa koja dovodi do planskih rješenja, njima prilagođena. U tom je slučaju javni interes zapostavljen.” (Štimac, 2010., str. 11.)

protno planerskom idealu da budu nositelji sveukupne proaktivne vizije razvoja.

Slično ostalim stručnjacima, planeri nemaju isključivo pravo ocjene vrijednosti ili važnosti objekta planiranja. Planeri djeluju u uvjetima ograničenja političke ekonomije, a njihove prostorne vizije natječu se s vizijama nositelja aktivnosti razvoja tržišta nekretnina, potrošača i ostalih snažnih socijalnih i ekonomskih skupina. Kada planeri predlože tip razvoja oni ne mogu narediti resursima da se to stvarno i dogodi. Na mjesto toga oni se moraju osloniti ili na privatna ulaganja ili na potporu političkog rukovodstva. Zato su najutjecajniji planeri oni koji mogu upravljati resursima i koji mogu provesti planirano. Oni mijenjaju ulogu planera i premošćuju razlike između javnog i privatnih interesa. Planiranje uključuje i neuspjehe koji mogu biti posljedica formalnog podređivanja javnom interesu odluka o korištenju prostora, a stvarno priklanjanju odluka o korištenju prostora ciljevima interesnih skupina.

Pitanje opravdanosti planiranja odnosi se na sveobuhvatnost? Sveobuhvatnost planiranja je nastojanje da se usklade uvjeti djelovanja višestrukih čimbenika razvoja i prijedloga regulacije stanja u prostoru. Takav stav doživljava ozbiljne kritike pretpostavljene sveobuhvatnosti i odnosi se na sumnju u potrebna znanja, podatke i nedostižno složene organizacijske sposobnosti planera. Objedinjuje ga pitanje: mogu li planeri uspješno usklađivati i usmjeravati stavove toliko različitih specijaliziranih sudionika? Planeri su u takvim okolnostima skloniji raspravljati o ulozi planiranja na temelju vlastitih stavova zanemarujući političke i ekonomske snage koje ograničavaju područje planiranja. Teorije planiranja omogućuju oblikovati stav – profesionalnu prepoznatljivost, kritičnost i bolje razumijevanje suvremene planerske prakse.

Neodređenost teorije planiranja slabi njezin položaj u sustavu donošenja odluka, a posljedica je da ni pla-

neri međusobno nisu podudarnih stavova o važnosti teorije planiranja.⁸ Istraživanje teorije planiranja vodi k pitanjima budućnosti planiranja o potrebi koordinacije korištenja i zaštite prostora i o primjerenosti alternative – korištenja prostora bez planiranja.

3. POLOŽAJ ZNANSTVENIH ISTRAŽIVANJA U PROMIŠLJANJU RAZVOJA

Istraživanja šireg područja prostornog planiranja obuhvaćaju velik broj znanstvenih područja i institucija.⁹ Znanstvena istraživanja u Tehničkom području, polja Arhitekture i urbanizma, grane Urbanističko i prostorno planiranje, koncentrirana su u malobrojnim znanstvenim institucijama¹⁰ i obuhvaćaju nevelik broj istraživača¹¹. Specijalizacija znanstvenih istraživanja i natjecanja u smislu osvajanja nadležnosti, umanjuje objektivnost i primjenljivost izdvojenih sektorskih

⁸ To nije samo posebitost planera (prostornih planera), već i planera ostalih struka. Npr. političari ne promišljaju stvari temeljeći odluke isključivo na političkim teorijama, a tako ni gospodarstvenici ne temelje odluke uvijek i samo na gospodarskim pokazateljima. (autor)

⁹ Za šire područje prostornog planiranja važna su brojna istraživanja na fakultetima sveučilišta u Zagrebu, Splitu, Osijeku i Rijeci te instituta (Institut za turizam RH, Institut Ivo Pilar, Institut građevinarstva Hrvatske i dr.) (autor)

¹⁰ Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu jedina je institucija registrirana za diplomsko obrazovanje znanstvenog područja Tehničkih znanosti, polja Arhitekture i urbanizma, grane Urbanizam i prostorno planiranje. Poslijediplomsko obrazovanje ima dugu tradiciju koja počinje utemeljenjem poslijediplomskoga znanstvenog studija također na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. U novije vrijeme održava se i znanstveni poslijediplomski studij prostornog planiranja i na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Značajan doprinos unaprjeđenju prostornog planiranja čine istraživanja Urbanističkog instituta Republike Hrvatske.

¹¹ Istraživači tehničkog područja prostornog planiranja na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu su uz utemeljitelja Antu Marinović-Uzelca: Oleg Grgurević, Sonja Jurković, Srećko Pegan, Tihomir Jukić, Mladen Obad Šćitaroci, Nenad Lipovac, Jensenko Horvat, Sanja Gašparović, i drugi.

znanstvenih istraživanja. Suradnja između znanstvenih institucija i znanstvenika raznih znanstvenih područja temeljna je za unaprjeđenje stanja, a izdvojenost istraživanja vodi k marginalizaciji rezultata znanstvenih istraživanja područja prostornog planiranja. Marginalizacija je vidljiva na svim razinama pa su tako npr. na europskoj razini predložene strateške odrednice¹² na koje je znanost već odgovorila, a odnose se na pitanja:

- određenja sustava prostornog uređenja kao temeljnoga zajedničkog interesa na mjesto njegova zadržavanja na državnoj pa i regionalnoj razini;
- opravdanosti ustrajanja na granici Europe na Mediteranu, umjesto određenja Mediterana kao poveznice između sjevera i juga;
- predrasuda o načinu demografske obnove Europe u uvjetima ubrzanog starenja njezinoga stanovništva;
- ostvarivosti poticanja kohezijskih procesa u odnosu na rastuću kompetitivnost,
- dosežnosti planiranih umanjenja socijalnih razlika nasuprot rastućim i sigurnosno sve opasnijim socijalnim nezadovoljstvima;
- primjerenosti postojećih administrativnih podjela prostora koji priječe razvojne procese regionalizacije;
- zanemarivanja i prikriivanja posljedica dokazanih klimatskih promjena;
- određivanja mjera zaštite prostora neprimjerenih i neodrživih u odnosu na stupanj razvoja, i dr.

Odgovori na ova pitanja su predloženi u znanstvenim istraživanjima, ali nisu prepoznati ni uključeni u dono-

¹² „Dokumentom *European Spatial Development Perspective (ESDP)* Europska je komisija 1999. godine dala neobvezujuća okvirna usmjerenja za sve subjekte s ovlastima u prostornom planiranju. Strateška namjera jest stvoriti odmjerenu, održivu, sveobuhvatnu, multisektorsku i usmjerujuću strategiju prostornog razvoja država Europske unije.” (Knific-Shaps, 2011., 24-31.)

šenje razvojnih odluka i potrebnih strukturnih unaprjeđenja sustava prostornog uređenja.

Znanstvena istraživanja predlažu poboljšanja u planiranju prostornog razvoja na državnoj i regionalnoj razini, a odnose se na:

- unaprjeđenje metoda i kriterija prostornog uređenja koji uključuju regionalne razlike prostornog razvoja;¹³
- administrativnu podjelu prostora koja uključuje funkcionalnu prostornu organizaciju i uvažava operativnu održivost prostorne podjele (Marinović-Uzelac, 1993.; Jukić, Pegan, 1995.);
- cjelovito i učinkovito određenje sustava nadležnosti (resorna koordinacija) u odlučivanju o korištenju i zaštiti prostora (Izvjешće o stanju u prostoru RH, 2012.);
- planiranje razvoja i posebno širenja građevnih područja kao razvojno i programski utemeljenih aktivnosti, a ne poželjnih i špekulativno predodređenih aktivnosti (Izvjешće Savjeta Vlade RH, 2012.);
- planiranje gradnje infrastrukture (prometne, energetske i dr.) dokazane gospodarske opravdanosti te sukladno uvjetima zaštite prostora;
- planiranje zaštite okoliša i prirode na područjima koja su površinom i režimom sukladna znanstveno dokazanim i održivim uvjetima zaštite i sukladna s ciljevima razvoja, i dr.

Dostupni su rezultati brojnih znanstvenih istraživanja koji upućuju na odgovore i na ova pitanja, na rješenja

¹³ „Procesi razvoja u Republici Hrvatskoj pokazuju velike regionalne razlike, što nameće potrebu eventualnih promjena dosadašnjih modela u prostornom planiranju, a potiču modele učinkovitoga korištenja prostora u skladu s nacionalnim interesima. Posebno se to odnosi na jačanje položaja Republike Hrvatske u europskom konceptu ostvarenja regionalnih politika kroz planove i regionalnu suradnju.” (Butijer, 2011., str. 6.)

problema korištenja i zaštite prostora.¹⁴ Ti rezultati se posebno odnose na: prijedloge rješenja problema nastalih promjenama socijalnog i prostornog konteksta (Marinović-Uzelac, 1993.; Rogić, 2011.); metode planiranja primjerene dinamici očekivanih promjena u prostoru (ESDP; Knifić-Schaps, 2011.); strukturne promjene u području prostornog planiranja i promjene zakonodavstva (Pegan, 2011.); određenja obuhvata krajobraznog planiranja i razgraničenja u odnosu na prostorno planiranje (Obad Šćitaroci, 2011.);¹⁵ određenja i tumačenja stručnih pojmova (Lipovac, 2014.) i dr. Vrsnoća, kontinuitet i međunarodno potvrđena utemeljenost ovih i drugih istraživanja nije primjereno prepoznata i korištena kao polazište za donošenje ciljeva i predlaganje postupaka jačanja prostornog razvoja.¹⁶

¹⁴ Utemeljitelj znanstvenih istraživanja i obrazovanja prostornog planiranja u tehničkom području u Republici Hrvatskoj je Ante Marinović-Uzelac. Najvažniji rezultati brojnih znanstvenih istraživanja prostornog planiranja Ante Marinović-Uzelca objedinjeni su knjigama *Prostorno planiranje, Teorija namjena površina u urbanizmu*.

¹⁵ „Po uzoru na druge europske zemlje, posebice one s dugom tradicijom na zaštiti krajolika u smislu njegova korištenja i upravljanja, u Hrvatskoj je potrebno osigurati stručno utemeljen pristup prepoznavanju, vrednovanju i aktivnoj zaštiti krajolika osnivanjem odgovarajućih institucija s multidisciplinarnim stručnim sastavom (urbanisti, geografi, arhitekti, pejzažni arhitekti, šumari, agronomi, biolozi, povjesničari i dr.). „Sektorski” i nekoordinirani pristup problematici krajolika nije više održiv ni prihvatljiv. Planiranje u krajoliku i planiranje krajolika jest dio prostornog i urbanističkog planiranja koje mora puno više uvažavati krajolične posebnosti i vrijednosti prostora.” (Obad Šćitaroci, 2011., str.73-74.)

¹⁶ „Tehnički sklopovi i institucije, slično društvenim institucijama, svoju unutrašnju zbilju, „funkcioniranje”, uređuju i reguliraju specifičnim mjerilima TEHNIČKE/FUNKCIONALNE PRIKLADNOSTI. Takva pravila, ponajčešće, nemaju izravne veze s posebnim vrijednostima i normama. (Ali na posebnim područjima, kakvo je primjerice uporaba sustava sigurnosti, može se izravna veza lakše nazrijeti.) No temeljna ovisnost ostvarivanja brojnih vrijednosti o tehničkoj strukturi i sklopu uspostavlja poopćeni autoritet tehnike, srodan poopćenom autoritetu društvenih institucija. Na toj osnovi stvaraju se brojne mogućnosti da se svako ostvarivanje vrijednosti podvrgne REGULATIVNOJ INVERZIJU. Sukladno toj inverziji, pravila tehničke/funkcionalne PRIKLADNOSTI promeću se u SUPSTANCIJALNE ideje i norme. U modernim i postmodernim društvima, brojni primjeri na to upućuju, zbog evolucije tehničke strukture u njima do uloge „druge prirode”, takve su inverzije ne samo česte, nego se javljaju i u ulozu manje vidljive osnova NOVIH „normalnih” stanja.” (Rogić, 2011., str 64.)

4. TRAJNA EVOLUCIJA TEORIJE I PRAKSE PLANIRANJA

Trendovi korištenja i zaštite prostora utječu na prepoznavanje položaja i važnosti prostornog planiranja kao razvojne djelatnosti. Temeljno pitanje razvoja sustava prostornog planiranja i smisla znanstvenih istraživanja je određenje područja prostornog planiranja u Republici Hrvatskoj. Dokument ApolitikA određuje: „Arhitektura je cjelokupan izgrađeni prostor koji predstavlja fizički okvir unutar kojega se odvijaju ljudske aktivnosti.”¹⁷ Takvo određenje pojma arhitekture nije provedeno u razgraničenju znanstvenih područja. Određenje položaja znanstvene grane Urbanističko i prostorno planiranje otežava položaj prostornog planiranja u području tehničkih znanosti, polju Arhitekture i urbanizma u odnosu na određenja područja prirodnih i okolišnih znanosti i područja krajobraznog planiranja. Razvrstaj znanstvene grane prostornog planiranja sukladno europskim klasifikacijama u sustavu razvrstaja znanosti Republike Hrvatske, polazna je odluka od koje počinju strukture sustava prostornog uređenja.

Preduvjet uspješnom planiranju je kvalitetna dostupnost informacijama o stanju i procesima u prostoru, o promjenama koje je donijela informatička revolucija. Mogućnost praćenja aktualnih promjena otvara nove mogućnosti planerima da razumiju dinamičke prostorne procese promjena vremensko-prostornog konteksta, razvojne potrebe i planove djelovanja. Informatizacija i telekomunikacije otvaraju nova pitanja o planiranju, o području koje je tradicionalno usmjereno na uređenje i upravljanje prostorom. Ta pitanja su:

¹⁷ „U najširem smislu arhitektura predstavlja cjelokupan od čovjeka kreativno stvoren (izgrađen) prostor koji obuhvaća zgrade i građevine, vanjske prostore, infrastrukturu, krajobraz i ostale prostorne vrijednosti.” (ApolitikA; 2013., str. 20.)

- je li planiranje tradicionalno vezano za mjesto i kako se ono može preobraziti u oblik koji je u stanju odgovoriti na zahtjeve nematerijalnih dinamičkih tokova?
- ugrožava li jačanje virtualnih mreža tradicionalne temelje planiranja i zaobilazi li staru planersku strukturu?
- je li kibernetički prostor („cyber space”) koji zauzimaju ljudi i računala prostor u kojem planeri traže pravo da postane područje njihova istraživanja i planiranja?

Planeri su uvijek više ili manje komunicirali s korisnicima prostora, a trajan problem u toj komunikaciji je način na koji se stručni prijedlozi predstavljaju široj javnosti. Ona teško može dokučiti i izravne, a još manje posredne, učinke predloženog. Za utvrđivanje opravdanosti i primjerenosti prijedloga uređenja prostora na raspolaganju su planerski postupci koji uključuju brojna istraživanja, analize i rasprave, postupci koji zbog složenosti i dugotrajnosti postaju neoperativni i lakše gube povjerenje i podršku onih koji odlučuju. (Pegan, Petrović, 2014.) U novu mijenu ulazi planiranje koje u postupku izrade planova prednost daje raspravi, a ne gotovom tehničkom prijedlogu. Kao takvo je istovremeno i bolje prihvaćeno i više kritizirano.

5. UPRAVLJANJE PROSTOROM

Kakve su relacije između zadanih ciljeva prostornog razvoja i uvjeta upravljanja? Koje odluke treba donijeti da planirano bude provedeno?

Upravljanje prostorom otežavaju različiti interesi državne i regionalne u odnosu na lokalnu politiku. Državna i regionalna politika (uprava) teže ekskluzivnoj nadležnosti u upravljanju prostorom. Državna politika potiče strategije razvoja i zaštite okoliša, a lokalna politika ih mora prihvatiti i provoditi kao vlastiti pro-

gram. Lokalna politika (uprava) dokazuje sposobnost upravljanja prostorom komunalnim akcijama. Rijetko lokalna politika poseže za funkcionalnim i strukturnim prostornim promjenama. U takvim uvjetima prostorni planovi mogu postati smetnja lokalnoj upravi i time oni gube provedbenu vrijednost i zainteresiranog nositelja provedbe. Zato je uspješno donošenje odluka uvjetovano jasno postavljenom prostornom politikom koja podrazumijeva:

- osigurati usklađenost različitih razina politika od državnih preko regionalnih i metropolitanskih do lokalnih, posebno lokalnih politika u metropolitanskim regijama;
- osigurati provedbu odabrane politike upravljanja prostorom planiranjem različitih namjena i uporaba prostora;
- objediniti nakane i resurse javnog i privatnog radi postizanja više razine povezanosti strateških politika i pojednostavljenja provedbe planiranog.

Pitanja na koja treba odgovoriti u znanstvenim istraživanjima su:

- postoje li razlike u stavovima u upravi o načinu pristupa i prioritetima prostorne politike?
- kako odluke upravljanja utječu na proces koordinacije u provedbi prostorne politike?
- koje promjene omogućuju uspješniju koordinaciju sektorskih politika?

Odgovori na ova pitanja su u prostornom restrukturiranju i koordinaciji ciljeva i predloženih aktivnosti sektorskih politika razvoja i obuhvaćaju:

- uključivanje u globalne ekonomske i kulturne sustave (mreže);
- uključivanje metropolitanskih regija u europsko okruženje – metropolitanska koordinacija je izazov organiziranom povezivanju prostornih aktivnosti;

- određivanje perspektiva i uvjeta suradnje na lokalnoj (gradskoj) razini;
- institucionalne promjene na razini države;
- usklađivanje institucionalnih nadležnosti u odlučivanju o prostornim aktivnostima, i dr.

Različitost perspektiva i scenarija (Pegan, 2011.) razvoja upućuje na različite putove do uspjeha u dinamici sveukupnih promjena življenja i razvoja. Složen kontekst razvoja u kojem su nastale različite koalicije, paralelnih i nasuprotnih interesnih skupina, pogoduje nastajanju različitih stavova o prostornom uređenju, stavova koje treba usklađivati radi postizanja trajnih odluka o planiranju i uređenju prostora.

LITERATURA

1. Butijer, S. (2011.), *Unaprjeđenje stanja u prostoru republike Hrvatske*, zbornik radova znanstveno-stručnog skupa „Perspektive prostornog razvoja Republike Hrvatske”, Zagreb, str. 6-9.
2. Campbell, S. & Feinstein, S. (2007.), *Readings in Planning Theory*, Blackwell Publishing.; USA, UK, Australia
3. Domijan, M. (2011.), *Kulturna dobra – identitet, stanje očuvanosti i prostorna vrijednost*, zbornik radova znanstveno-stručnog skupa „Perspektive prostornog razvoja Republike Hrvatske”, Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva, Zagreb
4. Foglesong, R. E. (1986.), *Planning the Capitalist City: The Colonial Era to the 1920s*, Princeton, N. J.: Princeton University press, Pp. x+286
5. Fishman, R. (1987.), *Bourgeois utopias: The rise and fall of Suburbia*, N. Y.: Basic Books, Inc., Publishers
6. Grant, J. (2005.), *Rethinking the public interest as a planning concept*. Plan Canada 45(2): 48-50.
7. Jukić, T., Pegan S. (2002.), *Procesi urbane transformacije u Istočnoj Slavoniji*, zbornik međunarodnog znanstvenog skupa „Problemi regionalnog razvoja Hrvatske i susjednih zemalja”, PMF, Zagreb

8. Knifić Schaps, H. (2011.), *Strateške odrednice prostornog razvoja Europske unije*, zbornik radova znanstveno-stručnog skupa „Perspektive prostornog razvoja Republike Hrvatske”, str. 24-31., Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva, Zagreb
9. Lipovac, N. (2014.), *Englesko-hrvatski stručni pojmovnik*; Acta Architectonica, Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet
10. Marinović-Uzelac, A. (1991.), *Teorija namjene površina u urbanizmu*, Tehnička knjiga, Zagreb
11. Marinović-Uzelac, A. (1993.), *Urbanizam u novim uvjetima*, Prostor, Vol. 1. No.1., str. 1-12.
12. Marinović-Uzelac, A. (2001.), *Prostorno planiranje*, Dom i svijet, Zagreb
13. Obad Šćitaroci, M.; Dumbović Bilušić, B.; Bojanić Obad Šćitaroci, B. (2011.), *Značaj i očuvanje krajolika u prostornom uređenju*, zbornik radova znanstveno-stručnog skupa „Perspektive prostornog razvoja Republike Hrvatske”, str. 65-74., Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva, Zagreb
14. Pegan, S.; Petrović Krajnik, L. (2014.), *Metoda planiranja stupnjevanog prostornog razvoja* // Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam, 29, 2 (45)
15. Pegan, S. (2011.), *Scenariji prostornog razvoja*, zbornik radova znanstveno-stručnog skupa „Perspektive prostornog razvoja Republike Hrvatske”, str. 31-34., 34-38., Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva, Zagreb
16. Rogić, I. (2011.), *Sociokulturne vrijednosti i odnos spram prostora u hrvatskom društvu*, zbornik radova znanstveno-stručnog skupa „Perspektive prostornog razvoja Republike Hrvatske”, str. 54-68., Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva, Zagreb
17. Štimac, M. (2010.), *Prostorno planiranje u praksi*, Glosa, Rijeka
18. *** (2013.), *Arhitektonske politike Republike Hrvatske 2013. – 2020. ApolitikA*; Nacionalne smjernice za vrsnoću i kulturu građenja; HKA i MGPU
19. *** (2012.), *Izješće o stanju u prostoru Republike Hrvatske*, Ministarstvo graditeljstva i prostornog uređenja Republike Hrvatske, Zagreb